

Ártéri szintek és paleo-medrek az Alsó-Tisza mentén

Hernesz Péter – Kiss Tímea
Szegedi Tudományegyetem

Az Alsó-Tisza-vidék és a Szegedi-süllyedék az Alföld vízhálózatának alakulásában évmilliók óta kulcsszerepet játszik, és a mélyfúrások alapján feltöltődését nagyléptékben ismerjük, ám a késő-pleisztocén és holocén felszínfejlődés lépéseinek többsége nem feltárt. Célunk (1) a fejlődéstörténet rekonstrukciójához szükséges módszerek és különleges formák bemutatása, (2) a táj felszínfejlődésének feltárása és (3) az eredmények beillesztése a közép-tiszai és vajdasági kutatások sorába.

Vizsgálataink során a Tisza Csongrád és a dunai torkolat közötti szakaszához tartozó ártéri szinteket elemeztük. A medrek korát OSL mérésekkel (18 db) határoztuk meg, míg a kulcsszerepet játszó morfológiai képződményeket (ártéri szintek, szigetek és paleo-medrek) morfometriai és szedimentológiai vizsgálatokkal elemeztük. A paleo-medrek horizontális paraméterei alapján egykori mederkitöltő vízhozamukat is kiszámítottuk, amelyet a medermélységgel korrigáltunk.

Eredményeink alapján három ártéri szint különíthető el a Tisza alsó szakasza mentén. A legmagasabb térszín (C) mindkét oldalon megtalálható, bár keleten a Maros hordalékkúpja a mintaterület középső részén befedte. Ennek a C-szintnek a magassága folyásirányban 85-83 m-ről 81-80 m-re csökken. Aktív ártérepülési időszaka a felszínén található medrek OSL kora alapján $16,8 \pm 1,53$ és $10,8 \pm 0,99$ ezer év közé tehető. A hatalmas méretű sekély medrek a mai Tisza vízhozamánál jóval nagyobb mederkitöltő vízhozamra utalnak ($Q_{mk} = 12-15$ ezer m^3).

A pleisztocén-holocén határán történt bevágódás hatására alakult ki az átlagosan 2-3 m-rel alacsonyabban fekvő B-szint, amely a kiszélesedő ártérszakaszokon maradt csak fent. Magassága a C szinttel párhuzamosan csökken (81-79,5 m-ről 77-76 m-re). A B-szint bevágódása során nagyszámú belenövő kényszerített meander-mag (umlaufberg) maradt fenn. A klímaváltozás szerepe csekély lehetett a bevágódásban, mert bár a vizsgált medrek kora a holocén elejére tehető ($10,6 \pm 1,9$ – $8,0 \pm 0,7$ ezer év), vízhozamuk a korábbihoz képest nem változott jelentősen ($Q_{mk} = 11-13$ ezer m^3).

A következő bevágódás a boreális fázis végén és az atlantikus fázis elején indult meg, mely kialakította a mai Tiszát kísérő legalacsonyabb (A) szintet. Az idősebb C-szinthez viszonyított magassága 4-5 m-ről 6-7 m-re nő (divergens futás), ami arra utal, hogy a tektonikus mozgások fontos szerepet játszhattak a bevágódásban, bár a csökkenő mederméreték klimatikus hatásra is utalnak.